

УДК 314.15-054.57

ПРИЧИНИ, ДИНАМІКА ЕМІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ З УКРАЇНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІГРАНТІВ У 90-Х РОКАХ ХХ ст.*Людмила Хрящевська*

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: Ludahryashev@mail.ru

У другій половині ХХ ст. процес міграції населення активізувався у всьому світі, і в Україні зокрема. Значні економічні перетворення, кардинальні геополітичні зрушення, що нерідко супроводжуються соціальними катаклізмами, спонукають до переїзду мільйонів людей. Масштаби, інтенсивність, нові напрямки та форми міграційної мобільності населення перетворились у невід'ємний і важливий атрибут соціальної реальності та сучасного українського суспільства, які обумовлюють необхідність вивчення можливих наслідків впливу міграцій на характер і зміст соціальних процесів у тих суспільствах, які їх приймають.

Метою даної статті є з'ясування причин і визначення динаміки еміграційних потоків з України, виявлення факторів, які впливають на формування соціальних мотивів міграції, надання соціально-демографічної характеристики мігрантів у кінці ХХ ст.

Масштаб і складність міграцій, які спостерігались після 1990-х років, на теренах України не були зафіксовані раніше, а їх наслідки перевершили всі сподівання. Відносини між процесом міграції та соціальними змінами стали більш складними, ніж на попередніх історичних етапах. Міграційні процеси виявились важливим фактором соціального перетворення, як у суспільствах, які приймають мігрантів, так і в суспільствах, які породжують міграцію.

Міграційні процеси у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у світі та в Україні суттєво відрізняються від попередніх. Вони характеризуються зміною напрямків, переміщень та інтенсивністю міграційних потоків, появою нових типів міграції.

У результаті значних геополітичних змін на просторах колишнього СРСР, утворення незалежної Української держави, демократизації суспільного життя, зокрема спрощення процедури перетину кордону та зміни місця проживання, економічної кризи та падіння життєвого рівня населення зовніш-

ньо міграційні процеси в Україні після 1991 року зазнали суттєвих змін. Їхній характер, склад і спрямованість набули нового значення. Стало можливим масове повернення на батьківщину депортованих і репресованих. На важливий елемент міграційної ситуації перетворилася така категорія мігрантів як біженці. Виїзд населення у більш розвинуті та багаті країни, у першу чергу висококваліфікованих спеціалістів, змусив говорити про «відплив умів». Досить гострою виявилася проблема нелегальної міграції, складність якої обумовлена тим, що Україна виявилася неготовою ні законодавчо, ні організаційно до її розв'язання.

Виїзд з території вже незалежної України з різних, передусім соціально-економічних причин у 1990-ті роки, порівняно великої кількості громадян, на тимчасове або постійне проживання за кордон отримав назву четвертої хвилі української еміграції [1, с. 73].

У сучасний період, головною ознакою міграцій між Україною та державами СНД та Балтії після розпаду єдиної держави було зменшення чисельності мігруючого населення. На початку 1990-х рр. міграційний оборот був практично вдвічі меншим від середнього показника для попереднього десятиліття і не перевищував 700 тис. на рік. З часом, ця тенденція посилювалася. У 2002 р. міграція була у вісім разів меншою, ніж на початку 1990-х рр., і становила лише 85,8 тис. осіб [1, с. 73].

Аналізуючи зовнішні переміщення населення у сучасний період О. Малиновська виокремлює три періоди у розвитку міграцій. Вона визначає їх у відповідності до обсягів, спрямованості та результатів міграції. Перший з них охоплює 1991-1993 рр., другий – 1994-1998 рр., третій починається 1999 р. і триває досі [1, с. 75]. Погоджуючись з такою періодизацією, зазначимо, що відповідно відбувалась динаміка і соціальних чинників, які обумовлювали еміграційний процес у ці

періоди.

Перший період характеризується бурхливим протіканням міграційних переміщень, наявністю стресової міграції, спричиненої розпадом раніше єдиної держави, загостренням внутрішньополітичної ситуації в інших нових незалежних держав, аж до виникнення у деяких з них збройних конфліктів. Він відрізнявся значним додатнім міграційним сальдо, найбільшим у 1990-ті роки – 1992 р. (+288,1 тис.), завдяки чому населення України продовжувало зростати, незважаючи на негативні показники природного приросту [1, с. 76].

Міграційний приріст формувался переважно внаслідок повернення вихідців з України, які прагнули жити у власній державі, з російської Півночі, Західного та Східного Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану, репатріації репресованих і депортованих за тоталітарних часів, що стало можливим після здобуття Україною незалежності, а також прибуття з місць конфліктів у Центральній Азії та Закавказзі як вихідців з України, так і представників автохтонного населення відповідних країн.

Як і раніше, найбільш численним був обмін населенням з Росією. Саме у цьому напрямку формувалася основна маса приросту: 1991 р. – 61,8%, 1992 р. – 58,6%. Крім Росії, потужні міграційні потоки спостерігалися між Україною та Казахстаном, Молдовою, Узбекистаном, Білоруссю. Показники в'їзду в Україну з цих країн, крім Білорусі, переважали виїзд до них. За таких обставин основними соціальними чинниками еміграції були сімейні, прагнення об'єднати родини, й етнічні мотиви (повернення на батьківщину).

Другий період почався у 1994 р. і тривав по 1998 р. Він характеризувався зміною інтенсивності, спрямованості та балансу міграційних потоків. Відбувалось характерне різке зменшення чисельності тих, хто в'їхав до України з колишніх республік СРСР при збереженні, (а в окремі роки, навіть певне збільшення), чисельності тих, хто виїхав, у результаті чого формувалося від'ємне для України сальдо міграції (1994 р. досягло – 91,6 тис. осіб). Всього за п'ять років з України до країн СНД та Балтії вибули понад 900 тис. осіб, натомість прибули лише 630 тис. або вдвічі, ніж за три попередні роки першого з розглянутих періодів [2, с. 8].

Через глибоку економічну кризу, пік якої припав на 1995 р., зменшилася привабливість України для іммігрантів. Основна маса

тих, хто бажав повернутися на етнічну батьківщину уже незалежних держав, здійснили свій намір.

Несприятлива економічна ситуація спонукала частину громадян України шукати кращих умов життя за кордоном. Зокрема, значна частка емігрантів упродовж 1994-1998 рр., вибули до Росії (636 тис. осіб за п'ять років або 70% тих, хто виїхав у пострадянські країни), де економічне становище було кращим, заробітна плата та життєвий рівень вищими, умови підприємництва сприятливішими.

Таким чином, втрати населення за рахунок виїзду до Росії у 1994-1998 роки сягали 366 тис. осіб, від'ємне для України сальдо міграції становило у 1994-1998 рр. 273 тис. осіб [2, с. 9].

Протягом третього періоду – 1999-2002 рр. середньорічний міграційний оборот продовжував зменшуватися та був на третину меншим, ніж 1998 р. Однак, якщо показник вибуття з України зменшився у 1999 р. порівняно з 1998 р. на 37,3%, у 2000 р. – на 44,2%, у 2001 р. – на 47,3%, а в 2002 р. – на 50%, зменшення обсягів прибуття було не таким стрімким.

Оскільки більшість мігрантів, як і раніше, переміщувались між Україною та Росією, на результат міграції передусім вплинуло зменшення чисельності осіб, що виїхали до Росії (порівняно з 1998 р. на 37,6% у 1999 р., 43,1% – у 2000 р., 44,8% – у 2001 р.). Від'ємне міграційне сальдо зменшилося у 1999 р. більш ніж у 6 разів, порівняно з попереднім роком і становило лише 5,5 тис. осіб. 2000 р. воно знову дещо зросло та досягло 13,1 тис. осіб, проте залишалось на 62% меншим, ніж 1998 р.; у 2001 р. результатом міграції було від'ємне сальдо – 19,5 тис. осіб.

Загалом міграція третього періоду характеризується стабілізацією на досить низькому рівні. Потенціал репатріації практично вичерпався, зникли джерела вимушеної міграції, жителі нових незалежних держав адаптувалися до нових суспільних реалій, вирішальним фактором переселення стали соціальне-економічні умови, працевлаштування, підприємництво, а також сімейні обставини. Основними чинниками міграції за таких умов, стали економічні.

У роки перебудови «залізна завіса», яка відокремлювала нас від світу, поступово почала підніматися. Штучні обмеження на шляху возз'єднання сімей було ліквідовано. Скорочено перелік обставин, за наявності

яких людині могли відмовити у праві переїхати в іншу країну. Більше того ті, кому відмовили, отримали можливість захищати свої права.

З лібералізацією виїзду еміграція почала швидко зростати, про що свідчать офіційні дані. Так, якщо у 1989 р. відділи віз і реєстрації МВС видали громадянам України 36,5 тис. дозволів на виїзд на постійне місце проживання за кордон, то у 1990 р. було видано рекордне число дозволів, яке досягло 73 тис. (в Ізраїль – 68 тис.). Разом з батьками були оформлені документи для виїзду понад 22 тис. дітей. Таким чином, загальна чисельність емігрантів перевищила 95 тис. чоловік [3, с. 319].

У 1991 р. виїзд з України дещо зменшився. Було видано (разом з дітьми) 69,3 тис. дозволів (в Ізраїль – 48 тис.). Частина з них так і не була використана. Еміграція уповільнилась внаслідок «війни у затоці» і пов'язаного з нею загострення міжнародної ситуації. Як і раніше, основна маса мігрантів – 70% – виїздила в Ізраїль. Однак істотно збільшився виїзд до США (разом з дітьми – 15,3 тис. чол.), ФРН – 2,1 тис. чол., тобто у дві країни разом майже четверта частина усіх емігрантів. У 1992 р. нові тенденції стали більш виразними. Кількість виданих дозволів зменшилась – 44,3 тис. (разом з дітьми), з яких в Ізраїль прямувало менше третини, тоді як до США, ФРН – переважна більшість [3, с. 320].

У 1992-1999 рр. щорічна офіційна еміграція до країн далекого зарубіжжя знаходилась у межах 45-50 тис. чол. щорічно. У ній чітко прослідковувалась дія етнічного чинника еміграції. Зокрема, потрібно виокремити еміграцію євреїв, німців і греків. З 1987 по 2000 рр. до Ізраїлю виїхало біля 300 тис. осіб, до ФРН за цей період виїхало більш як 70 тис. чол. (більшість з них німці та євреї), у Сполучені Штати Америки: 60-70 тис. чол. Якісні характеристики цієї категорії людей – освітні, професійні, вікові – значно вищі середніх для населення країни [4, с. 53].

Загалом, динаміка еміграції мала наступний вигляд: у 1991 р. закордон вибуло 310 тис. осіб, у 1992 р. число тих, що вибули, зменшилось і склало 276 тис. осіб, потім їх чисельність знову почала зростати: у 1993 р. – до 294 тис., у 1994 р. – до 328 тис. (це був рекордний виїзд населення України за 1991-1999 рр.), а потім чисельність почала зменшуватись: у 1995 р. – до 270 тис., 1996 р. – до 261 тис., 1997 р. – до 204 тис., 1998 р. – до 149 тис., 1999 р. – до 111 тис. Зменшення

еміграції у країні було пов'язане із загальним падінням міграційного обороту населення. Самий великий обмін населенням в Україні у ці роки відбувався з Росією [4, с. 54].

Якщо за дев'ять років в Україну на постійне місце проживання прибуло 2 млн. 153 тис. 840 чол., то з країни вибуло закордон на постійне місце проживання 2 млн. 202 тис. 395 чол. А за тенденціями переміщення населення останніх років, починаючи з 1994 р., еміграція перевищує імміграцію [4, с. 54].

Виходячи з даних державної статистики про еміграцію за перше півріччя 1993 р., можна стверджувати, що її напрям остаточно переорієнтувався на Захід. З 19,7 тис., що виїхали за цей проміжок часу на постійне проживання закордон, до США вирушили 45%, до ФРН – 11%.

За даними статистики на 1994 р., що опубліковані у Демографічному щорічнику України [2, с. 88-95] спостерігалась наступна ситуація. Загальна кількість вибулих з країни складала 345924 чол. Серед яких основна маса емігрувала до країн Європи (271875 чол.), що складає 78% всіх мігруючих закордон. До Російської Федерації мігрувало 241255 чол., що склало 69,7%. Загалом до країн СНД вирушило 77,7% всіх вибулих із країни, до США – 5,4%.

Можна зробити висновок про те, що 1994 р. був переломним у тому розумінні, що обсяги еміграції перевищили обсяги імміграції. Основні напрямки еміграції були спрямовані до країн Європи та СНД. Великий відсоток міграції українців до Росії пояснюється тим, що на той час у Росії економічна ситуація була відносно кращою порівняно із ситуацією в Україні. Але порівняно з попередніми роками, саме у 1994 р. вперше у повоєнний час результат міграції між Україною та колишніми радянськими республіками був негативним і складав 91,1 тис. чол. У результаті обміну населенням з Росією Україна втратила 124,4 тис. [2, с. 95].

У 1995 р. сальдо міграції залишалось від'ємним порівняно з попереднім роком, проте значно зменшилось – 42,5 тис. чол. Його від'ємне значення сформувалося завдяки виїзду до Росії (а також з усіма іншими колишніми радянськими республіками, крім Росії та Білорусії сальдо міграції залишалось позитивним). Проте, втрати України через виїзд до Росії у порівнянні з 1994 р. у зв'язку з нестабільністю політичної ситуації у сусідній країні, були значно меншими – 72,8 тис.

чол.

У міграційних процесах, які відбувалися у 1996 р., продовжували діяти тенденції, що намітилися у попередні роки. Кількість прибулих в Україну продовжувала зменшуватися. У порівнянні з попереднім роком зменшилася також кількість вибулих з України. За несприятливих економічних обставин все менше і менше людей вдавалися до переселень. Однак переважання виїзду над вїздом було досить значним — 69,9 тис осіб. Тобто у 1996 р. від'ємне сальдо міграції між Україною та колишніми радянськими республіками переважало більш ніж на третину порівняно з 1995 р.

Після 1996 р. починається стійке зниження загальної кількості емігруючих з країни. Проте, це зниження рівня міграції відображає не зниження рівня еміграційних настроїв, а падіння загального обороту міграції (тобто імміграції й еміграції). Тенденція зменшення річного міграційного сальдо характерна не лише для України, але і для інших країн СНД. Ця тенденція з'явилася після 1993 р. Так, якщо у 1994 р. з України виїхало 328,3 тис. чол., то у 1999 р. – 110,6 тис. чол., тобто спостерігалось зниження еміграції у три рази.

Аналізуючи обсяги та спрямованість основних потоків емігрантів [5] з України слід зазначити, що за 1993-1998 рр. найбільшого поширення еміграція громадян України набула до Росії, куди за цей період виїхало 1,291 млн. чол.; до Ізраїлю, чисельність емігрантів склала 115827 чол., США, куди вибуло 85762 чол. та Німеччини до якої емігрувало 58292 чол. українських громадян. Серед інших країн куди виїхала чимала кількість громадян України на постійне місце проживання – це Білорусь (47,8 тис. чол.), Молдова (43,0 тис. чол.), Казахстан (19,2 тис. чол.), Узбекистан (11,1 тис. чол.), Канада (7,3 тис. чол.), Польща (3,9 тис. чол.), Угорщина (3,8 тис. чол.), Вірменія (3,2 тис. чол.), Австралія (2,8 тис. чол.), та інші країни.

Найбільша кількість емігрантів вибула з України у 1994 р., а в період 1994-1998 рр. майже кожного року мала місце тенденція до зменшення обсягу еміграції населення України практично до всіх країн СНД і Балтії, а також до Ізраїлю, США та більшості країн Європи. Кількість громадян України, які переїхали на постійне проживання до Російської Федерації, наприклад, зменшилась з 241,3 тис. чол. у 1994 р. до 84,6 тис. чол. у 1998 р., або майже у три рази. До Ізраїлю –

відповідно з 21,7 тис. чол. у 1994 р. до 18,2 тис. чол. у 1998 р., США – з 17,3 тис. чол. до 12,8 тис. [5].

За основними напрямками міграції в останні роки пріоритет залишався за країнами СНД до них від'їздить більшість емігрантів з України – 55% у 2000 р. [6; 7].

Вирішальним для міграційного зменшення населення стає від'їзд за межі колишнього СРСР. Основною його рисою, в якісному вимірі, є «відплив мізків» – майже чверть мігруючих мала вищу освіту, що на третину більше, ніж серед емігрантів до країн СНД та Балтії. Більшим є також відсоток осіб працездатного віку, тобто найактивніших у репродуктивному й економічному відношенні. Тому обумовлені еміграцією опосередковані демографічні втрати (через підвищення рівня старіння, зменшення чисельності народжених і природного приросту) значно перевищують прямі. Поступово цей напрям еміграції втрачає етнічне забарвлення. Якщо на початку 1990-х р. євреї становили 61,2% мігрантів, то у 2000-х роках – лише 18,1%, натомість 49,2% – українці, 16,8% – росіяни [6; 7].

Крім вичерпання ресурсів етнічної еміграції, обмежувальної політики країн вїзду, така ситуація обумовлена також можливістю реалізації права на вільне пересування, що створило умови досягнення основної мети еміграції – підвищення доходів через тимчасові заробітчанські поїздки за кордон.

Серед причин зниження міграційного обороту можна зазначити декілька: серед них і наближення до завершення основного етапу воз'єднання сімей і повернення на батьківщину, який розпочався після розпаду СРСР; а також посилення економічної кризи, в умовах якої, з одного боку, посилюються міграційні наміри (особливо еміграційні), а з іншого – зростають труднощі (у першу чергу матеріальні), пов'язані з можливістю реалізації міграційних намірів.

Хоча великі масштаби еміграції з України певною мірою і свідчать про демократизацію державного устрою, коли кожна людина може виїхати з країни, обрати місце проживання за власним бажанням, однак цей факт одночасно вказує і на тривожні явища. Значна частина суспільства не може себе реалізувати на своїй батьківщині та вимушена її залишити. Це призводить до суттєвих суспільних втрат (економічних, політичних, соціальних, культурних психологічних і моральних).

Головною причиною зростання обсягів еміграції в Україні стала соціально-економічна криза, а також політична криза, оскільки ні влада, ні Президент не запропонували чіткої, зрозумілої всьому населенню програми виходу з цього становища. Тому втративши надію реалізувати свої власні можливості в Україні, громадяни залишають її межі.

Перший це в основному трудова міграція до країн СНД, а точніше у Росію. Другий – це країни Центральної та Західної Європи: Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія й інші.

Точну кількість українських емігрантів у світі визначити дуже важко. Дані Держкомстату повідомляють, що за 1992-2000 рр. – 640 тис.; за даними Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України Н. Карпачової на 2002 рік за межами України перебувало 5 мільйонів українців, а за даними експертів «Ділового тижня» на кінець 2002 року було 7 млн. українських емігрантів [8, с. 22].

Яким чином розподіляється еміграційний потік трудових мігрантів дослідити складно. Відомо, що лідерами за кількістю українських заробітчанин «нової хвилі» є країни Західної Європи – Італія та Португалія. Дещо поступаються їм за цим показником «лідери» попередніх років – Чехія, Польща, Росія, США і Канада. Усе частіше українці виїжджають до Великобританії. Сприяють цьому численні британські коледжі та мовні школи, навчання в яких переважно і стає офіційною мотивацією поїздки. Саме тому в Англії заробітчани, в основному, молодь, особливо студенти. Крім того, студентська віза часто надає право на роботу зі скороченим робочим днем, чим і користаються «студенти», при цьому не звертаючи уваги на обмеження у часі під час роботи. Працюють фактично у всіх сферах, де потрібна «чорна робота» (сміттярами, офіціантами, різноробочими). У середньому український заробітчанин, скажімо, у Лондоні заробляє приблизно 150 фунтів на тиждень (близько 1000 доларів на місяць) [8, с. 22].

Якщо ж розглянути соціально демографічні характеристики заробітчанин у Португалії, то туди їдуть переважно люди середнього віку. Робота – в основному на будовах або у ресторанах. Значна частина українських іммігрантів осідає в атлантичних курортах – робота там сезонна, проте, має певні переваги: вищий рівень оплати праці, кращі умови

життя. До того ж існує можливість під час перерви між туристичними сезонами поїхати додому. Мігрантам, які працюють у Португалії, найчастіше вдається поєднувати дві роботи. Якщо ж працювати на одній, то заробіток в основному виходить меншим, ніж у середньому в Англії. Натомість, португальське імміграційне законодавство – одне з найм'якших в ЄС, значна частина українських заробітчанин у цій країні легалізована.

До Італії мігрують переважно жінки середнього віку, оскільки найпоширеніша робота тут для українців – домогосподарки та доглядальниці. Хоча так само є досить багато українських офіціантів чи робітників на підприємствах різних галузей, наприклад, швачок. Італійці також останнім часом легалізують становище українських іммігрантів, але лише домогосподарок і доглядальниць. Натомість боротьба з тими, хто залишається нелегалом та їхніми роботодавцями, стала жорсткішою.

Отже, у зв'язку зі складною економічною ситуацією у 1994 р., як зазначалося вище, імміграція різко зменшилася. Проте почав зростати еміграційний потік з України, у результаті чого держава втратила протягом року понад 90 тис. осіб. З певною стабілізацією економічної ситуації, появою ознак її покращання, еміграція у країни СНД та Балтії, насамперед до Росії, поступово зменшувалася і 2000 р. становила лише 20% від рівня 1994 р. Завдяки цьому (хоча обсяги імміграції з країн регіону також зменшувалися, проте значно повільнішими темпами) в останні роки досягнуто приблизного паритету в обміні населенням з країнами СНД та Балтії. Різниця між вїздом і виїздом за 1991-2000 рр., є для України позитивним сальдо та становить майже 300 тис. осіб [9, с. 253].

Таким чином, ситуація яка склалась у країні після отримання незалежності, була досить складною, і ті соціальні й економічні передумови, що склались, визначали характер і зміст міграційних процесів. Зокрема, нестабільна політична й економічна ситуація спонукали до можливих шляхів її вирішення як на особистому, так і на груповому рівнях. Вихід знаходили в еміграції до інших країн із кращими соціально-політичними умовами. Крім того, за період часу від утворення незалежної держави до початку XXI ст. ситуація змінювалась. Спостерігалась певна динаміка у соціальних детермінантах еміграції. Визначальними соціальними чинниками такої еміграції були: об'єднання сімей,

повернення на етнічну батьківщину.

У процесі подальших досліджень більше уваги потрібно приділити вимушеним мігрантам і біженцям як з пострадянського простору, так і з інших зарубіжних країн, державному регулюванню процесу міграції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями / О.А. Малиновська. – К., 2004. – 236 с.
2. Населення України, 1994 рік. Демографічний щорічник – К.: Держкомстат, 1995 – 543 с.
3. Шлепаков А.М. Еміграція населення України: соціально-економічні аспекти та можливі наслідки / А.М. Шлепаков, О.М. Малиновська. – К., 1993.
4. Вивчення впливу зовнішньої міграції 1991-1996 рр. на зміни етнічного складу населення України та її регіонів /

М.О. Шульга та ін. – К., 1998.

5. Список О. Релігійно-суспільні та соціокультурні зміни в пізнопротестантських громадах (за результатами експертного опитування) / Ольга Спіс [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – Режим доступу: http://www.risu.org.ua/ukr/major Religions/religioznavstvo/religistudy/spys_pizniprotestanty/
6. Міграція населення України у 2000 році / Державний комітет статистики України; Відповідальні за випуск Стельмах Л.М.; Задюченко Л.В. – К.: 2001. – 425 с.
7. Міграція населення України у 2002 році / Державний комітет статистики України; Відповідальні за випуск Стельмах Л.М.; Задюченко Л.В. – К.: 2003. – 155 с.
8. Миненко Ю. Куди поділися 4 мільйони людей? / Ю. Миненко // Столиця. – 2003. – №48 (499), 28 листопада – 4 грудня. – С. 22.
9. Євтух В. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник / В.Б. Євтух, В.П. Трошинський, К.Ю. Галушко та ін. – К.: Видавництво УАННП «Фенікс», 2003. – 280 с.

Хрящевська Людмила *Причини, динаміка еміграційних потоків з України та соціально-демографічна характеристика мігрантів у 90-х роках ХХ ст.*

Розглядаються відносини між процесом міграції та соціальними змінами в Україні; з'ясовується зміна напрямків, обсяги еміграції та динаміка міграційних потоків. Виявлені основні потоки еміграції з України та проаналізовано соціально-демографічні характеристики мігрантів.

Ключові слова: міграції, соціальні зміни, напрямки, обсяги, динаміка, причини, потоки, демографічні характеристики

Хрящевская Людмила *Причины, динамика эмиграционных потоков из Украины и социально-демографическая характеристика мигрантов в 90-х годах ХХ в.*

Рассматриваются отношения между процессом миграции и социальными изменениями в Украине; выясняется изменение направлений, объемы эмиграции и динамика миграционных потоков. Выявлены основные потоки эмиграции из Украины и проанализированы социально-демографические характеристики мигрантов.

Ключевые слова: миграции, социальные изменения, направления, объемы, динамика, причины, потоки, демографические характеристики

Hryashchevskaya Lyudmyla *Reasons, dynamics of emigrant streams from Ukraine and social-demographic description of migrants in 1990s*

As a result of considerable geopolitical changes on spaces of the former USSR, formation of the independent Ukrainian state, democratization of public life, in particular simplification of procedure of crossing of border and change of residence, economic crisis and falling of standard of life of population outwardly migratory processes in Ukraine then tested substantial changes after 1991. Their character, composition and orientation, purchased a new value. A mass return became possible on the motherland of deported and subjected to repression. Into the important element of migratory situation such category of migrant's grew as refugees. Departure of population in more developed and rich countries, first of all highly skilled specialists, compelled to talk about the «outflow of minds». The problem of illegal migration, complication of that is conditioned by that Ukraine appeared unready neither legislatively, appeared sharp enough, nor organizationally to her decision. Departure from territory already independent Ukraine on different, foremost socio-economic reasons in 1990th, comparatively plenty of citizens, on a temporal or permanent residence abroad got the name of fourth wave of Ukrainian emigration.

The relations between the process of migration and social change in Ukraine; turns change direction, the volume of emigration and dynamics of migration flows. The basic flow of emigration from Ukraine and analyzed the socio-demographic characteristics of migrants.

Keywords: migrations, social changes, directions, volumes, dynamics, reasons, streams, demographic descriptions

Рецензенти:

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 11.09.2016 р.